

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

‘X som en gnu’
[adjektiv/verb] + [som] + [en] + [gnu]
- en konstruktionsgrammatisk undersökning av X

Linn Trieb

Specialarbete, 7,5 hp
Svenska språket, fortsättningskurs, SV1203
VT 2014
Handledare: Benjamin Lyngfelt

Sammandrag

Den här uppsatsen är en undersökning och karakterisering av konstruktionen X som en gnu - en konstruktion som grundar sig i det mer allmänna mönstret X som en Y, (*flitig som en myra, hungrig som en varg, pigg som en lärka osv.*) där X är en starkt utmärkande egenskap för Y. X som en Y-konstruktionen går inte direkt att variera, *hungrig som en varg* är det etablerade uttrycket och t.ex. *?hungrig som en björn* fungerar således inte att säga, trots att det stämmer överens med konstruktionens mönster.

När det gäller X som en gnu är konstruktionen betydligt friare. X kan variera och behöver nödvändigtvis inte ha med speciella gnu-egenskaper att göra (*trött som en gnu, hungrig som en gnu, full som en gnu, svettas som en gnu osv.*)

Uppsatsens syfte är att ringa in vad X kan vara, detta genom att autentiska textexempel ur Språkbankens korpusar har studerats.

Konstruktionen tycks vara i en etableringsfas, en slags prövoperiod och har på så sätt inte hittat sin fulla form än, vilket gör den svårdefinierad. Korpsökningarna visar att konstruktionen har två olika definitioner beroende på om X är ett adjektiv eller ett verb. Båda varianterna går att förankra i den stereotypa bilden av gnuer som stora, arbetsamma och tåliga djur, då X i båda fallen handlar om att *uthärda* något.

Om X är ett adjektiv är det ett ord som står för negativa, känslomässiga tillstånd eller upplevelser som behöver uthärdas, t.ex. *trött, bakis, hungrig, dum osv.* Är X å andra sidan ett verb är det ett ord som står för ett negativt tillstånd som behöver uthärdas, t.ex. *fryser, stressar, svettas osv.* Eller något som är fysiskt ansträngande, t.ex. *jobbar, tränar osv.*

Undersökningen resulterar i upprättandet av en konstruktikonpost i konstruktikonet som håller på att utvecklas vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet.

Nyckelord: Konstruktikon, konstruktionsgrammatik, Korp, X som en gnu

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och forskningsfrågor.....	1
2. Tidigare forskning och bakgrund.....	2
2.1 Konstruktioner och konstruktionsgrammatik.....	2
2.2 Konstruktikon.....	3
2.3. X som en gnu VS. X som en Y.....	3
3. Genomförande.....	4
3.1 Material och metod.....	4
3.2 Korpsökningar.....	4
4. Resultat.....	6
4.1 Sökresultat.....	6
4.1.1 [adjektiv som en gnu].....	6
4.1.2 [verb som en gnu].....	7
4.1.3 X som en Y.....	8
5. Diskussion.....	9
5.1 X som en gnu.....	9
5.1.1 X = adjektiv.....	10
5.1.2 = verb.....	10
6. Konstruktikonpost.....	11
6.1 Konstruktikonpost för [adjektiv] som en gnu.....	11
6.2 Konstruktikonpost för [verb] som en gnu.....	12
7. Litteraturförteckning.....	13

Tabellförteckning

Tabell	
1.....	5
Tabell	
2.....	5
Tabell	
3.....	5
Tabell	
4.....	6
Tabell	
5.....	11
Tabell	
6.....	12

1. Inledning

“**gnuer** (upptaget från ett språk i Sydafrika), *Connochaetes* [-çɛ:’tes], släkte i underfamiljen gräsätande antiloper med två arter i Afrika, strimmig gnu och vitsvangnu. De har kraftigare huvud och bogparti än andra antiloper och påminner därigenom något om långbenta oxdjur.” (Nationalencyklopedin [www])

Nationalencyklopedins beskrivning stämmer väl överens med gemene mans bild av en gnu. Ett djur som har gett upphov till inte helt ologiska uttryck i stil med *svettas som en gnu*.

Det går dessvärre inte att finna någon information om huruvida gnuer brukar slå klackarna i taket och byta ut vattenhållet mot en krogrunda på savannen, så vad ligger till grund för de mindre logiska uttrycken i stil med *full-* eller *bakis som en gnu*?

Skämt å sido. Den här uppsatsen är en undersökning och karakterisering av konstruktionen X som en gnu. Konstruktionen i sig är inte främmande i vårt språk, då det finns ett mer allmänt mönster: X som en Y (*lätt som en fjäder, pigg som en lärka, hungrig som en varg etc.*) där X är en starkt utmärkande egenskap för Y.

Det finns dessvärre speciella restriktioner för X som en Y-konstruktionen. Vi säger exempelvis inte *?lätt som en bomullstuss*, *?pigg som en tupp* eller *?hungrig som en björn* trots att det, enligt konstruktionens form, hade passat.

X som en gnu verkar dock vara ett undantagsfall då det inte följer ett lika bestämt mönster. I kombination med gnu går X att variera och behöver inte alls ha något med typiska gnu-egenskaper att göra.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med uppsatsen är att ta reda på vad X kan vara när det kombineras med *som en gnu*. Finns det några begränsningar på X eller går det att variera i all oändlighet? Vilka krav ställer konstruktionen och på vilket sätt skiljer den sig från ursprungskonstruktionen X som en Y?

En inringning av X skapar möjligheter till att definiera och skriva en struktur för konstruktionen, vilket i sin tur möjliggör ett uppförande av en konstruktikonpost i det svenska konstruktikonet, som är under utveckling vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet.

2. Tidigare forskning och bakgrund

2.1 Konstruktioner och konstruktionsgrammatik

Storskaliga språkbeskrivningar sker huvudsakligen med hjälp av grammatikor och lexikon, där grammatikor utgår från generella regler och lexikon riktar in sig på enskilda ord. (Lyngfelt m.fl. u.u.)

Många språkliga mönster är emellertid för specifika för att betraktas som generella regler, men för generella för att kunna knytas till enskilda ord, och blir därmed perifera från båda perspektiven. (Lyngfelt m.fl. u.u.)

Dessa språkliga mönster, som befinner sig i en gråzon mellan grammatiken och ordförrådet, tar upp en stor del av vårt språk och kallas för *konstruktioner*. Inom konstruktionsgrammatiken strävar man framför allt efter att definiera dessa språkliga företeelser genom att ringa in och beskriva deras betydelse, funktion, struktur osv.

Konstruktioner kan skilja sig åt på flera plan men “det de alla har gemensamt är att de på ett eller annat sätt är konventionaliserade förbindelser mellan form och innehåll.” (Lyngfelt & Forsberg 2012:5)

Lyngfelt m.fl. (u.u.) ger tre tydliga exempel på konstruktioner:

- [VERBA sig RESULTAT]: *springa sig varm, skrika sig hes, shoppa sig lycklig, äta sig mätt (jfr känna sig trött)*
- [i ADJEKTIV-aste laget]: *i tyngsta laget, i dyraste laget, i varmaste laget (jfr i (det) bästa laget)*

- [X och X]: *ny och ny, många och många, modig och modig (jfr äpplen och päron, glad och nöjd, Ni bara pratar och pratar)*

Jag tänker inte gå in djupare på konstruktionerna i exemplet ovan, utan låter dem endast illustrera den gemensamma föreningen mellan form och innehåll och således ge en ökad förståelse för vad en konstruktion kan vara.

Konstruktionsgrammatiken ställer sig mot den traditionella synen på språket som en enhet av två delar, grammatik och lexikon, och ser i stället språkssystemet som ett enda nätverk av konstruktioner: ett *konstruktikon*. (Lyngfelt m.fl. u.u.)

2.2 Konstruktikon

Med ett *konstruktikon* menas dels en språkbrukares mentala förråd av konstruktioner, dels en systematisk samling konstruktionsbeskrivningar. Vid UC (University of California) Berkeley har den senare varianten utformats till en digital resurs, i form av en databas över konstruktioner. Detta pilotkonstruktikon har i sin tur banat väg för flera liknande projekt runt om i världen. (Lyngfelt m.fl. u.u.)

Det svenska konstruktikonet, som utvecklas vid Göteborgs universitet, är fritt tillgängligt via Språkbanken och omfattar för tillfället drygt 300 konstruktioner. Det har språkvetenskapliga syften som utgångspunkt, men är även tänkt att på sikt kunna tillämpas inom pedagogik och språkteknologi, med särskilt fokus på konstruktioner som är problematiska ur ett inläraryperspektiv. (Lyngfelt m.fl. u.u.)

2.3 X som en gnu VS. X som en Y

X som en gnu-konstruktionen har, som tidigare nämnts, sitt ursprung i det mer allmänna mönstret X som en Y, där X är en starkt utmärkande egenskap för Y.

X som en Y-konstruktionen är uppbyggd enligt följande: [adjektiv/verb] + [som] + [en] + [substantiv] och den tar form i välbekanta uttryck, t.ex. *hungrig som en varg, lätt som en fjäder, sjunker som en sten osv.*

X som en gnu-konstruktionen är som tidigare nämnt betydligt mer fri än vad X som en Y-konstruktionen i allmänhet är. Den är uppbyggd enligt följande:

[adjektiv/verb] + [som] + [en] + [gnu] och till skillnad från X som en Y kan X variera i mycket större grad och behöver nödvändigtvis inte ha med speciella gnu-egenskaper att göra, t.ex. *full som en gnu*, *svettas som en gnu*, *jobbar som en gnu*, *trött som en gnu osv.*

3. Genomförande

3.1 Metod och material

För att undersöka variationer på X i faktiskt språkbruk har jag gjort korpussökningar i Språkbankens konkordansverktyg Korp - en sökbar databas som är uppbyggd på autentiska textsamlingar. Korp innehåller ca 1,5 miljarder löpord som i sin tur är fördelade på 160 olika korpusar. (se Borin, Forsberg & Roxendal 2012)

Jag valde att begränsa mina sökningar till korpusen Twittermix som omfattar drygt 247 miljoner löpord, dels för att få ett mer behändigt analysmaterial, dels för att den bör innehålla texter med en mer vardaglig prägel än vad t.ex. korpusen Tidningsskrifter gör.

Syftet med korpökningarna var att ringa in X och min personliga språkkänsla säger mig att konstruktionerna jag undersöker är mest utbredda i vardagligt tal- och skriftspråk. Sökningar i övriga korpusar blev således irrelevanta eftersom uppsatsen inte berör konstruktionens utbreddhet.

3.2 Korpökningar

Uppsatsens huvudsyfte är att ta reda på vad X kan vara när det kombineras med *som en gnu*. De två första sökningarna såg därför ut enligt följande:

Tabell 1. Första sökvägen

Textfält 1:	ordklass är: adjektiv
Textfält 2:	ord är: som
Textfält 3:	ord är: en
Textfält 4:	ord är: gnu

Tabell 2. Andra sökvägen

Textfält 1:	ordklass är: verb
Textfält 2:	ord är: som
Textfält 3:	ord är: en
Textfält 4:	ord är: gnu

Och för att sätta konstruktionen i relation till det mer allmänna mönstret X som en Y utförde jag även sökningar på:

Tabell 3. Tredje sökvägen¹

Textfält 1:	ordklass är: adjektiv
Textfält 2:	ord är: som
Textfält 3:	ord är: en
Textfält 4:	ordklass är: substantiv

Tabell 4. Fjärde sökvägen²

1 I tredje textfältet hade även ordet "ett" fungerat; jfr *vit som ett lakan*, *arg som ett bi* och i en mer omfattande undersökning hade man kunnat utelämna substantivet, då det som kommer efter en artikel alltid är en nominalfras. På så sätt hade man fått mer nyanserade sökträffar då inte bara enkla substantiv utan även fraser hade fångats, t.ex. *stressa som ett skållat troll*.

Textfält 1:	ordklass är: verb
Textfält 2:	ord är: som
Textfält 3:	ord är: en
Textfält 4:	ordklass är: substantiv

4. Resultat

Samtliga sökträffar är alltså utdrag ur autentiska texter som, via Korp, hämtats från den sociala nätverkstjänsten Twitter.

4.1 Sökresultat

4.1.1 [adjektiv] som en gnu

(1) Exempel på relevanta träffar ur första sökningen. (Se tabell 1)

- a. Trött som en gnu
- b. Hungrig som en gnu
- c. Full som en gnu
- d. Dum som en gnu
- e. Bakis som en gnu
- g. Hes som en gnu

I samtliga sökträffar i (1) är X negativa, känslomässiga upplevelser eller tillstånd som någon behöver uthärda (*trött, bakis, hungrig osv.*) dvs. något som endast kan förknippas med människor och i viss mån djur. Om detta stämmer kan X således inte vara något som ger oss positiva associationer, t.ex. *?glad som en gnu, ?kär som*

2 I tredje textfältet hade även ordet "ett" fungerat; jfr *darra som ett asplöv, läcka som ett såll*. Liksom (3) hade man, i en mer omfattande undersökning, kunnat utelämna substantivet och på så sätt fått mer nyanserade sökträffar då det som kommer efter en artikel alltid är en nominalfras.

en gnu, ?lycklig som en gnu osv. Även ord som inte kan förknippas med känslomässiga upplevelser eller tillstånd som någon befinner sig i kan uteslutas, t.ex. *?dyr som en gnu, ?hård som en gnu, ?platt som en gnu osv.* Min språkkänsla säger mig dock, trots brist på liknande exempel i sökträffarna, att t.ex. *tung som en gnu* hade fungerat. Jag antar att det känns rätt på grund av det faktum att *tung* kan ses som en utmärkande egenskap för en gnu - det följer alltså X som en Y-konstruktionens mönster.

I (1a-g) är alla exempel på något som upplevs, vilket gör att mina tankar förs till den semantiska rollen *upplevare*, dvs. den som upplever eller förnimmer något.

Konstruktionen betyder kort sagt att någon är väldigt X och denna någon tycks alltså, enligt de semantiska rollerna, vara en *upplevare*.

4.1.2 [verb] som en gnu

(2) Exempel på relevanta träffar ur andra sökningen. (Se tabell 2)

- a. Jobbar som en gnu
- b. Svettas som en gnu
- c. Fryser som en gnu
- d. Tränar som en gnu
- e. Stressar som en gnu

I (2) verkar X antingen vara ett negativt tillstånd eller något som är fysiskt ansträngande, (*stressar, svettas, jobbar, tränar osv.*) vilket skapar en tanke om att X kan vara ett verb som står för något som, på ett eller annat sätt, måste uthärdas av någon. Jag gissar att bilden av gnuer som stora, arbetsamma och tåliga djur ligger till grund för dessa uttryck.

Om detta stämmer kan X, liksom i fallet med adjektiv, inte vara något som klingar positivt, t.ex. *?skrattar som en gnu, ?myser som en gnu, ?dansar som en gnu osv.* Även något som inte kräver fysisk ansträngning kan uteslutas, t.ex. *?sover som en gnu.*

Konstruktionen betyder kort sagt att någon uthärdar X och om det gäller t.ex. frysa eller svettas har denna någon, liksom i fallet med adjektiv, den semantiska rollen upplevare. Om X är t.ex. jobba eller träna blir rollen *aktör*, dvs. någon som avsiktligt utför en handling.

4.1.3 X som en Y

(3) Exempel på relevanta träffar ur tredje sökningen. (Se tabell 3)

- a. Lätt som en plätt
- b. Pigg som en lärka
- c. Frisk som en nötkärna
- d. Lugn som en filbunke
- e. Hungrig som en varg
- f. Vacker som en dag
- g. Fri som en fågel
- h. Lätt som en fjäder

(4) Exempel på relevanta träffar ur fjärde sökningen. (Se tabell 4)

- a. Svettas som en gris
- b. Faller som en fura
- c. Sjuncker som en sten
- d. Sjunger som en gud
- e. Skiner som en sol

I (3) och (4) går det tydligt att utläsa att X som en Y-konstruktionen följer det bestämda mönster som jag tidigare nämnt då X, i samtliga fall, är en starkt utmärkande egenskap för Y. Även mina antaganden om att X inte varierar lika mycket i den här konstruktionen stärks då X endast förekommer i kombination med sitt specifika Y och vice versa.³

³ Ordet *lätt* i (3a) och (3h) är homonymer, dvs. de stavas och uttalas lika, men har olika betydelser. (3a) avser enkelhet och (3h) vikt.

Det beror rimligtvis på att X som en Y-konstruktionen är fasta uttryck som, sedan lång tid tillbaka, är etablerade i vårt språkbruk som en helhetsform. Det verkar således som att det inte går att ta valfri typisk egenskap för något och skapa en egen X som en Y-konstruktion. Ska man säga att någon är hungrig säger man just *hungrig som en varg* och inte *?hungrig som en björn*, trots att det stämmer överens med konstruktionens mönster. Anledningen är att uttrycket har tagits i bruk i just den formen och därefter etablerat sig som ett fast uttryck.

Det finns naturligtvis en viss skillnad i konstruktionens definition beroende på om X är ett adjektiv eller ett verb. Ett adjektiv (3a-h) används för att tala om att någon/någonting är väldigt X och ett verb (4a-e) beskriver att någon/någonting gör X likt en Y.

5. Diskussion

5.1 X som en gnu

(1) och (2) visar att X som en gnu-konstruktionen, som väntat, är mycket friare än vad X som en Y-konstruktionen är. Y är konstant gnu medan X varierar i relativt stor utsträckning och inte nödvändigtvis har med speciella gnu-egenskaper att göra.

Konstruktionen varierar i såpass hög grad att jag får en känsla av att den inte riktigt har funnit sin form än, att den befinner sig i någon sorts etableringsfas eller prövoperiod, vilket gör den svår att definiera. Det går dock att finna en röd tråd i korpsökningarna.

Efter att ha tittat närmre på konstruktionen X som en gnu visar det sig att vi faktiskt har att göra med två olika konstruktioner - en där X är ett adjektiv och en där X är ett verb.

Båda varianterna tycks ha en viss förankring i bilden av gnuer som stora, arbetsamma och slitstarka djur, då de handlar om att uthärda något som, på ett eller annat sätt, är jobbigt eller ansträngande.

Uttryck som *bakis som en gnu* är således inte helt tagna ur de blå. Det är inte bakfyllan i sig som är en utmärkande egenskap för gnuer, utan uthållighet och tålighet. Bakfylla är ett obekvämt tillstånd som måste uthärdas och på så sätt finns där en väldigt vag parallell till djuret gnu.

5.1.1 X= adjektiv

Konstruktionen betyder att någon är väldigt X och denna någon har, om ordet inte är en speciell gnu-egenskap, den semantiska rollen *upplevare*.

X kan antingen vara:

- Ett adjektiv som beskriver negativa, känslomässiga tillstånd eller upplevelser som behöver uthärdas och som endast kan förknippas med människor, och i viss mån djur, t.ex. *trött, hungrig, bakis osv.*

Eller:

- Ett adjektiv som har med speciella gnu-egenskaper att göra, t.ex. *tung*.

Detta utesluter alltså adjektiv som:

- Ger oss positiva associationer, t.ex. *glad, lycklig, kär osv.*
- Inte kan förknippas med känslomässiga upplevelser eller tillstånd som någon befinner sig i, t.ex. *dyr, hård, platt osv.*

5.1.2 X = verb

Konstruktionen betyder att någon uthärdar X och denna någon har den semantiska rollen *upplevare* eller *aktör*.

X kan vara:

- Ett verb som beskriver ett negativt tillstånd som behöver uthärdas, t.ex. *fryser, stressar, svettas osv.*
- Ett verb som är fysiskt ansträngande, t.ex. *jobbar, tränar osv.*

Detta utesluter alltså verb som:

- Ger oss positiva associationer, t.ex. *skrattar, dansar, sjunger osv.*
- Inte är fysiskt ansträngande, t.ex. *sover*.

6. Konstruktikonpost

Det är svårt att fånga konstruktionens egenskaper då den varierar såpass mycket, men det går att finna en diffus, röd tråd. Undersökningen av vad X kan vara i konstruktionen X som en gnu skapar, som tidigare nämnts, möjligheter till att upprätta en konstruktikonpost i det svenska konstruktikonet som är under utveckling vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet.

Kärnan i en konstruktikonpost är en definition i fritext, en strukturskiss, analys av konstruktionselementen samt ett eller flera exempel. Nedan följer en tabell över hur [adjektiv] som en gnu respektive [verb] som en gnu kommer se ut i en konstruktikonpost.

6.1 Konstruktikonpost för [adjektiv] som en gnu

Tabell 5. Konstruktikonpost för [adjektiv] som en gnu

Konstruktion:	X som en gnu
Definition:	Konstruktionen betyder att någon är väldigt X och denna någon har den semantiska rollen upplevare. X kan antingen vara ett ord som beskriver negativa, känslomässiga tillstånd eller upplevelser som behöver uthärdas, (från bilden av gnuer som slitstarka, uthärdia djur) eller ett ord som har med speciella gnu-egenskaper att göra.
Strukturskiss:	[adj.] + [som] + [en] + [gnu]
Analys av konstruktionselementen:	Ett adjektiv som uttrycker en aktivitet + tre fasta led: som, artikeln en och substantivet gnu (obest. sing.) Externt argument: upplevare.
Exempel:	- [Jag] upplevare är [hungrig] egenskap som en gnu. - [Jag] upplevare vill göra nåt men är [trött] egenskap som en gnu. - [Hon] upplevare är [bakis] egenskap som en gnu.

6.2 Konstruktikonpost för [verb] som en gnu

Tabell 6. Konstruktikonpost för [verb] som en gnu

Konstruktion:	X som en gnu
Definition:	Konstruktionen betyder att någon uthärdar X och denna någon har den semantiska rollen aktör eller upplevare. X kan antingen vara ett negativt tillstånd som behöver uthärdas eller något fysiskt ansträngande (från bilden av gnuer som slitstarka, uthärdiga djur)
Strukturskiss:	[verb] + [som] + [en] + [gnu]
Analys av konstruktionselementen:	Ett verb som uttrycker en aktivitet + tre fasta led: som, artikeln en och substantivet gnu (obest. sing.) Externt argument: aktör eller upplevare.
Exempel:	- Brr, [jag] upplevare [fryser] aktivitet som en gnu. - Det är så varmt att [jag] upplevare [svettas] aktivitet som en gnu. - [Hon] aktör [tränar] aktivitet som en gnu.

7. Litteraturförteckning

- Borin, Lars, Markus Forsberg & Johan Roxendal (2012). Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken. Proceedings of LREC 2012. Istanbul: ELRA.
- Lyngfelt, Benjamin & Markus Forsberg 2012. *Ett svenskt konstruktikon. Utgångspunkter och preliminära ramar.* (GU-ISS-2012-02.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Lyngfelt, Benjamin, Lars Borin, Linnéa Bäckström, Markus Forsberg, Leif-Jöran Olsson, Julia Prentice, Rudolf Rydstedt, Emma Sköldberg, Sofia Tingsell & Jonatan Uppström.(u.u.) *Ett svenskt konstruktikon. Grammatik möter lexikon.* Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Nationalencyklopedin. <http://www.ne.se/gner?i_h_word=gnu>. Hämtat 2014-05-19.